

بررسی جایگاه تربیت اخلاقی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

فاطمه علوی اصیل

دکتری روان شناسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

F.alaviasil@gmail.com

راضیه حکم آبادی

دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

Razieh2880nazi2308.a@gmail.com

دنیا امیری*

دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

Donyaamiri497@gmail.com

1

چکیده:

این پژوهش با هدف بررسی عنصر تربیت اخلاقی، به عنوان ساحت محوری در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انجام گرفت. روش این پژوهش از نوع کیفی-تحلیلی بوده و با استناد به منابع علمی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، پایگاه های SID، سیلیویکا، نورمگز، علم نت، تهیه و تنظیم شد. در این پژوهش ابتدا مفهوم تربیت اخلاقی، اهمیت و ضرورت آن بررسی شد و سپس مسئله کاستی ها و عدم کفایت برنامه های تربیت اخلاقی از جانب نظام های آموزش رسمی سرتاسر جهان و ایران مطرح گردید. همچنین به بررسی جایگاه تربیت اخلاقی در چند نظام آموزش رسمی موفق در دنیا پرداخته شد. در ادامه مبانی قانونی و نگاه اسناد بالا دستی به تربیت اخلاقی در نظام جمهوری اسلامی ایران، به عنوان وظیفه ای خطیر بر دوش آموزش و پرورش مطرح گردید. و در نهایت موضوع مورد نظر در سند تحول بنیادین، به عنوان الگو و راهنمای مهم آموزش و پرورش، جستجو شد و یافته ی این پژوهش روشن سازی رویکرد سند تحول به موضوع تربیت اخلاقی بود.

واژگان کلیدی: تربیت اخلاقی، سند تحول، برنامه های تربیت اخلاقی، نظام آموزشی

مقدمه

تعلیم و تربیت، عرصه ها و وجوه گوناگونی دارد که یکی از مهم ترین و اصلی ترین آن ها حوزه تربیت اخلاقی است. تربیت اخلاقی بخشی از برنامه های تربیتی انسان می باشد که ضامن شکوفایی استعداد های علمی و عملی اخلاقی است و پرورش شخصیتی آراسته به فضائل را امکان پذیر می سازد. (کارور، خوشبخت و مزیدی، 1393)

تربیت اخلاقی به شکل فعالیت های نظام مند و برنامه ریزی شده نهادهای آموزشی جامعه به منظور آموزش بینش، منش و قالب های اخلاقی و دینی به افراد به گونه ای که در عمل نیز به آن ها پایبند باشند. (داووددی، 1384) تعریف می شود.

امروزه تربیت اخلاقی در همه کشور ها به عنوان یکی از الزامات تعلیم و تربیت برای آشنا کردن دانش آموزان با ارزش ها و فضائل اخلاقی مورد توجه می باشد. به همین علت اندیشمندان در این قرن، تربیت اخلاقی را تنها تعلیم و تربیت شایسته و ضروری می دانند (کارور، خوشبخت و مزیدی، 1393) همچنین مسئله تربیت اخلاقی از نیازهای ضروری هر جامعه انسانی است که به ویژه از دوره کودکی و نوجوانی برای والدین و برنامه ریزان آموزش و پرورش مسئولیت آفرین بوده (کیان، 1394) و همیشه یکی از اهداف اصلی و پایدار در نظام های آموزشی در سطح دنیا بوده است. (Kristjansson, 2016) امروزه در همه کشورها به عنوان یکی از الزامات تعلیم و تربیت برای آشنا کردن دانش آموزان با ارزش ها و فضائل اخلاقی مورد توجه می باشد. (کارور، خوشبخت و مزیدی، 1393)

بنابراین، تربیت اخلاقیات در جامعه از مهم ترین آرمان های بشری می باشد و آموزش رسمی فرصتی مناسب برای بستر اخلاقیات در جامعه است (Brayan & Brstow, 2018) و آموزش اخلاقیات و ارزش ها به عنوان یک مسئولیت مهم و سنگین بر دوش نظام های آموزشی است (Kristjansson, 2016). و مدارس نمی توانند و نباید در برابر موضوع اخلاق ساکت باشند. (وحیدی و شاه جوان، 1394) زیرا کارکرد مدرسه فقط به این عامل خلاصه نمی شود که افرادی هوشمند پرورش دهند که در دنیای رقابتی امروز بتوانند از رقبای خود سبقت گیرند، بلکه در کنار این کارکرد از مدرسه انتظار می رود که فراگیران تحت آموزش خود را، به گونه ای پرورش دهند که توانایی آن را داشته باشند که درست را از نادرست اخلاقی تشخیص دهند. (Sandeep, 2015)

شواهد نشان می دهد که جامعه ایران هم اکنون و بی تردید در سال های آینده بیش از هر چیز دیگری نیازمند توجه به پرورش انسان ها یا به عبارتی شهروندان متخلق به ارزش های اخلاقی است (سعیدی رضوانی، 1386) با این وجود خلاء های بسیاری در برنامه های تربیت اخلاقی در سراسر جهان به چشم می خورد. در کشور ما نیز به گفته پژوهشگران عرصه تعلیم و تربیت، اگرچه تلاش های فراوانی در ترویج ارزش های اخلاقی صورت گرفته، اما اهداف مورد نظر محقق نشده است. رفتار نسل جوان ما نشان می دهد که جامعه دچار افول حریم های اخلاقی در مناسبات اجتماعی است. (عقیلی، 1398)

با توجه بررسی مسئله تربیت اخلاقی و اهمیت آن در جامعه این پژوهش بر آن است تا با تکیه بر مهم ترین سند راهبردی آموزش و پرورش یعنی سند تحول بنیادین، که در ادامه بیشتر با آن آشنا خواهیم شد؛ به بررسی دیدگاه این سند نسبت به امر تربیت اخلاقی در آموزش و پرورش کشور پرداخته و با روش تحلیل و ارزیابی متن سند، رویکرد آن را در خصوص تربیت اخلاقی استخراج کرده و طرح نماید.

پیشینه پژوهش

علی پور مقدم و ملکی (1401) در پژوهش «شناسایی و اعتبار یابی مبانی و الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی»، با رویکرد اسلامیو باتوجه به مؤلفه های برنامه درسی رسمی، برنامه درسی اخلاقی طراحی کردند.

امیدی و همکاران(1400) در پژوهش «طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی بر اساس دیدگاه آیت الله جوادی آملی»، الگوی تربیت اخلاقی بر اساس نگاه عالم بزرگوار آیت الله جوادی آملی، متناسب با نظام تعلیم و تربیت اسلامی ایران طراحی نمودند.

حیدری زاده و همکاران(1399) در پژوهشی با عنوان «ابعاد و مؤلفه های تربیت اخلاقی در نظام تربیت رسمی و عمومی دوره ابتدایی ایران»، به بررسی عوامل مؤثر بر تربیت اخلاقی، عوامل زمینه ساز تربیت اخلاقی، موانع یا متغیر های بازدارنده و در نهایت پیامد ها و نتایج تربیت اخلاقی از دیدگاه صاحب نظران و منابع مکتوب، پرداختند.

کوشی و همکاران(1399) در پژوهش «طراحی و اعتبار سنجی الگوی تربیت اخلاقی در دوره ی ابتدایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران»، به بررسی مؤلفه های تربیت اخلاقی پرداختند.

سند تحول نیز مورد توجه پژوهشگران بوده و در خصوص مباحث مختلف آن و از زوایای گوناگون مورد بررسی پژوهشگران قرار گرفته است.

منصوری و همکاران(1400) در پژوهش خود با عنوان «بررسی ارزشیابی معلم از نگاه سند تحول بنیادین» به اصول ارزشیابی معلمان، مطابق با نگاه و انتظارات سند تحول پرداختند.

افروز(1394) در پژوهش «بررسی چالش های موجود در سند تحول بنیادین»، به بررسی عوامل چالش برانگیز اجرای سند تحول از نگاه کارمندان آموزش و پرورش و عوامل جلوگیری از بروز چالش ها پرداخت.

ابوترابی و همکاران(1398) در پژوهش «بازنمایی ساختار مدرسه در سند تحول بنیادین جمهوری اسلامی ایران آموزش و پرورش»،

روش پژوهش

روش این پژوهش کیفی و از نوع اسنادی می باشد. و برای دستیابی به هدف مورد نظر پژوهش سند مورد مطالعه، یعنی سند تحول، بررسی و تحلیل شده و با گزینش و استخراج گزاره های مرتبط، رویکرد و نگاه سند تحول بنیادین به عنصر تربیت اخلاقی که بخشی از ساحت اول تعلیم و تربیت این سند می باشد، طرح می شود.

تربیت اخلاقی در چند کشور پیشرو در پیاده سازی این تربیت در نظام های آموزشی خود:

ژاپن

طبق برنامه درسی کنونی ژاپن تربیت اخلاقی به عنوان یک اصل اساسی باید از طریق تمامی فعالیت های آموزشی مدرسه ارائه گردد. یعنی علاوه بر ساعات تربیت اخلاقی، در سایر موضوعات درسی و فعالیت های ویژه نیز هم سو با ویژگی های خاص آنها ارائه شود. این برنامه شش هدف برای تربیت اخلاقی تعیین می کند: (1) تقویت روح احترام نسبت به مقام و شان انسان و زندگی، (2) پرورش افرادی که در پی انتقال و گسترش فرهنگ سنتی هستند و ایجاد فرهنگی که از لحاظ هویت فردی غنی باشد، (3) پرورش افرادی که برای ایجاد جامعه مردم سالار تلاش کنند. (4) پرورش افرادی که بتوانند در ایجاد یک جامعه بین المللی صلح آمیز شرکت داشته باشند، (5) پرورش افرادی که بتوانند تصمیم گیری های مستقل انجام دهند، (6) تقویت حس اخلاقیات. محتوای تربیت اخلاقی مدارس ابتدائی و دبیرستان در ژاپن به چهار حوزه (در 76 بخش) تقسیم می شود. شامل: واکاوی خود، رابطه با دیگران، رابطه با طبیعت و مقام برتر، و رابطه با گروه و جامعه (مدرسه و تربیت اخلاقی، ص. 86-83)

چین

در کشور چین نیز تربیت اخلاقی در مدارس جزئی از برنامه درسی قرار گرفته است. در برنامه جدید تربیت اخلاقی مدارس چین، ایده بنیادی تربیت اخلاقی مادام العمر قید گردیده و جزئی جدایی ناپذیر از زندگی محسوب می شود، که برای حفظ زندگی سعادت‌مندانه است. این بازنگری رویکردهای تربیت اخلاقی را منعطف تر ساخته و اصول اخلاقی را در مقام چارچوب اخلاقی و نه اهدافی فی نفسه به کار می گیرد، در نتیجه مربیان باید نسبت به زندگی کودکان توجه بیشتری داشته باشند، آن ها را در حل مسائل زندگی شان کمک نمایند و اضطراب آن ها را کاهش دهند. در گذشته براساس راهبرد "بالا به پایین" تربیت اخلاقی برای کنترل کودکان و آماده کردن آنها برای تحقق نیاز های اخلاقی کشور و جامعه بنا شده بود. اکنون، با اصلاح تربیت اخلاقی، وظیفه آن هدایت زندگی کودکان و کمک به آنها در رشد منش هایی می شود که برای نو سازی چین و رشد جامعه چینی مورد نیاز است (راهبرد پایین به بالا). چارچوب بنیادی راهنماهای تربیت اخلاقی و زندگی در تربیت اجباری چین نیز بر چهار بعد ارزشی استوار است: زیستی همراه با سلامت و امنیت، زیستی سعادت‌مندانه و مثبت، زیستی مسئولانه و با ملاحظه، زیستی هوشمندانه و خلاقانه (مدرسه و تربیت اخلاقی، ص. 108-100).

سنگاپور

سنگاپور یکی دیگر از کشور های پیشتاز در اجباری کردن برنامه درسی تعلیمات مدنی و تربیت اخلاقی است. موضوع اخلاق برای اولین بار در سال 1959 در این کشور مطرح شد. سپس در سال 1963 تعلیمات مدنی در دوره متوسطه جایگزین آن شد. در سال 1973 تلاش گسترده ای برای طراحی برنامه درسی میان رشته ای تربیت ارزشی در مدارس ابتدایی تحت عنوان تربیت برای زندگی صورت گرفت. اما نارضایتی ها باعث شد در سال 1980 پروژه گروهی «شهروند خوب» اجرا شود. در سال 1984 تعلیمات دینی و اخلاق کنفسیوس بطور آزمایشی برای دانش آموزان دبیرستانی به منظور تکمیل سایر برنامه های تربیت اخلاقی ارائه شدند، ولی در پایان سال 1990 دولت آن را حذف کرد و از سال 1995 مجموعه جدیدی از برنامه درسی تعلیمات مدنی و تربیت اخلاقی به اجرا در آمد (بحرانی، 1399).

تربیت اخلاقی در اسناد بالادستی

در اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تربیت اخلاقی یکی از مسئولیت‌های مهم نظام تعریف شده است. در سند چشم‌انداز نیز، اخلاقی بودن یکی از معیارهای شهروند مطلوب جمهوری اسلامی تعریف شده است. در متن سند چنین آمده است: «جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز یک جامعه اخلاقی و کتکی بر اصول اخلاقی است» (تصویر شده است. (حسنی، 1395)

در نگاه سیاست‌گذاران تربیتی یکی از ماموریت‌های مدرسه و به‌طور کلی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی، تربیت اخلاقی دانش‌آموزان بوده است. (رینگر، 2006)

در سطح کلان سیاست‌گذاری و براساس اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و مبانی نظری آن و سند ملی برنامه‌درسی به‌صورت مشخص به تربیت اخلاقی پرداخته و حدود و ثغور و درجه‌اهمیت آن را مشخص کرده است. (شورای عالی انقلاب فرهنگی، 2011)

عنصر اخلاق و تربیت اخلاقی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

تا به اینجا به ماهیت و اهمیت مقوله تربیت اخلاقی و جایگاه ویژه آن در جهان امروز، به عنوان وظیفه سنگین برگردن نظام‌های آموزشی، و همچنین مبانی قانونی و اساسی آن در اسناد بالادستی را به اختصار معرفی کرده و در ادامه برای بررسی جایگاه تربیت اخلاقی به عنوان ساحت محوری تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش که مهم‌ترین راهنمای نظام آموزشی کشور است، تمام گزاره‌هایی از این سند را که در آن‌ها کلیدواژه‌های تربیت اخلاقی و اخلاق ذکر شده از مقدمه تا انتها یعنی فصل هشتم، شرح می‌دهیم.

در مقدمه سند تحقق آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی ایران مانند احیای تمدن عظیم اسلامی، حضور سازنده، فعال و پیشرو در میان ملت‌ها و کسب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت انسان‌های عالم، متقی و آزاده و اخلاقی معرفی شده است. (ص 7، سند تحول بنیادین)

با این نگاه، سند تحول اخلاق را یکی از ویژگی‌های انسان‌هایی می‌داند که پیشبرد آن اهداف و آرمان‌های کلان جامعه وابسته به آن‌هاست. و در ادامه خواستار رساندن جامعه به سطحی است که تمام قیود جامعه اسلامی را داشته باشد و مهم‌ترین این ویژگی‌ها که مبنای ساختار روابط اجتماعی است، اخلاق دانسته و شرط تحقق جامعه اسلامی را حاکمیت اخلاق در عناصر کوچک و بزرگ جامعه می‌داند. که این مسئله مهم بخوبی با جایگاه اخلاق در دین اسلام، قرآن کریم و سیره معصومین علیه السلام سازگار و منطبق است. و در صورت تحقق این امر و حاکمیت اخلاق دینی اسلامی بسیاری از موانع معرفتی در سطح جامعه، مشکلات و معضلات و انحرافات اجتماعی از بین خواهد رفت و نقاط تاریک جامعه از نظر اخلاقی و فرهنگی محو خواهد شد.

همچنین در فصل اول تربیت اخلاقی، به همراه تربیت اعتقادی و عبادی اولین ساحت از ساحت‌های شش‌گانه تعلیم تربیت معرفی شده در سند تحول می‌باشد که اتفاقاً سند، محوریت تعلیم و تربیت را به همین ساحت اختصاص داده و بر سایه افکنی این ساحت بر دیگر ساحت‌ها و عناصر تعلیم و تربیت تأکید داشته است، که همین نکته بخوبی جایگاه موضوع مورد نظر که خود اساس تعلیم و تربیت در سند تحول است را مشخص می‌سازد.

- جدول 1: فصل اول؛ کلیات (صفحات 10 تا 14)

فصل اول	گزاره ها	کلیدواژه ها
ساحت ها	ساحت های مندرج در فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران (تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه ای، تعلیم و تربیتی علمی و فناورانه) می باشد. (ص 11، سند تحول بنیادین)	ساحت ها تربیت اخلاقی جامعه اسلامی
جامعه اسلامی	ارتباط میان اعضای جامعه به ارزش های انسانی و اخلاقی، معرفت، محبت و اطاعت از خدا (پیروی آگاهانه و اختیاری از نظام معیار دینی) معطوف است. (ص 12 و 13، سند تحول بنیادین)	

6

محوریت محتوای فصل دوم، در خصوص وجه سند به تربیت اخلاقی، تشریح مبانی کلان و زیر بنای تعلیم و تربیت در تمام ساحت ها و ارزش گذاری بر مبنای آنها که آموزه های دین مبین اسلام، قرآن کریم و سیره معصومین علیه السلام می باشد. و سند تحقق تربیت را در زمینه های گوناگون مشخص شده خواستار است. همچنین در این فصل، مهم ترین فضائل - اخلاقی مد نظر سند که در متر بیان لازم الوصول هستند را شرح می دهد.

- جدول 2: فصل دوم؛ بیانیه ارزش ها (صفحات 15 تا 19)

فصل دوم	گزاره ها	کلیدواژه ها
عنوان چهارم	در گزاره های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی، عنوان چهارم مبانی ارزشی ساحت ها و محوریت ساحت های اعتقادی، عبادی و اخلاقی مطرح می شود: فرایند تعلیم و تربیت در تمام ساحت های تعلیم و تربیت شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت زیبا شناختی - هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه ای، تعلیم و تربیت علمی و فناورانه منطبق بر نظام معیار اسلامی مبانی و ارزش های برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرت معصومین (علیهم السلام) و عقل که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در آن محوریت دارد. (ص 15، سند تحول بنیادین)	مبانی ارزشی ساحت ها بصیرت و تعالی فضائل اخلاقی
عنوان هشتم	در عنوان هشتم بصیرت و تعالی در زمینه های گوناگون عبادی اخلاقی، اعتقادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، از جمله ارزش های مورد نظر سند مطرح می شوند. (ص 17، سند تحول بنیادین)	
عنوان نهم	کرامت ذاتی و اکتسابی انسان و کسب فضائل اخلاقی از جمله: ایمان، تقوا، توبی و تبری، عمل صالح، خودباوری، روحیه مجاهدت، ظلم ستیزی، علم، حکمت، عفت، شجاعت، عدالت، صداقت، ایثار و فداکاری. (ص 17، سند تحول بنیادین)	

سند تحول معلم را مجری تمام عیار برنامه های خود و تعلیم و تربیت، در تمام ساحت ها را معطوف به او می داند. در سند تحول معلم رسالت هدایتگری، و نقش سازندگی دارد. زیرا مسئله مهم تربیت اخلاقی و همچنین اعتقادی و عبادی نیازمند یک الگوی عملی حاضر، ناظر و در دسترس است، که خود ابتدا آنچه دانش آموز باید بشود، شده و آن شخصیت و اخلاقی را که مترقی باید به آن آراسته شود، داراست. و این مسئله نشانگر رویکرد الگوگرایی سند به تربیت اخلاقی است. همچنین سند تحول در جهت اجرای تربیت اخلاقی در سطح مدرسه، در کنار نقش مهم الگو یعنی معلم، شایستگی اخلاقی و کارآمدی دیگر اعضای کادر مدرسه یعنی مدیر را جهت واگذاری برنامه های تربیتی و اخلاقی سازی ساختار محیط مدرسه می داند. که این مسئله اهمیت نقش محیط در تربیت اخلاقی، در سند تحول را مطرح می کند. بنابراین سند، دو رکن و عامل مهم تربیت اخلاقی را الگو و محیط می داند. و مدرسه را محل اجرای برنامه ها، فعالیت ها و الگوپذیری دانش آموزان، برای تحقق تربیت اخلاقی میدانند. که این رویکرد سند منطبق بر شیوه آموزش مشاهده ای با تکیه بر نقش الگو است.

- جدول 3: فصل چهارم؛ چشم انداز (صفحات 21 تا 23)

فصل چهارم	گزاره ها	کلیدواژه ها
دانش آموزان	درافق مطرح شده، دانش آموزان، برخوردار از مربیان و مدیران مومن آراسته به فضائل اخلاق - اسلامی، عامل به عمل صالح، تعالی جو و تحول آفرین، انقلابی، آینده نگر، عاقل، متعهد، امین، بصیر، حق شناس دیده می شوند. (ص 21، سند تحول بنیادین)	فضائل اخلاق اسلامی تحول آفرین

همچنین سند تحول در جهت اجرای تربیت اخلاقی در سطح مدرسه، در کنار نقش مهم الگو یعنی معلم، شایستگی اخلاقی و کارآمدی دیگر اعضای کادر مدرسه یعنی مدیر را جهت واگذاری برنامه های تربیتی و اخلاقی سازی ساختار محیط مدرسه می داند. که این مسئله اهمیت نقش محیط در تربیت اخلاقی، در سند تحول را مطرح می کند. بنابراین سند، دو رکن و عامل مهم تربیت اخلاقی را الگو و محیط می داند. و مدرسه را محل اجرای برنامه ها، فعالیت ها و الگوپذیری دانش آموزان، برای تحقق تربیت اخلاقی می داند.

مدرسه	مدرسه در این افق به عنوان محل تحقق عملی اهداف سند، در هشتمین تیر این بخش به - شکل: تامین کننده نیازهای فردی و اجتماعی و محیط اخلاقی، علمی، امن، سالم، با نشاط، مهرورز و برخوردار از هویت جمعی (ص 22، سند تحول بنیادین)، معرفی و کادر مدرسه نیز برخوردار از مربیان دارای فضائل اخلاقی و شایستگی های حرفه ای با هویت یکپارچه توحیدی بر اساس نظام معیار اسلامی مورد انتظار سند می باشد. (ص 23، سند تحول بنیادین)	محیط اخلاقی هویت یکپارچه توحیدی
-------	---	------------------------------------

این بخش از فصل پنجم در خصوص ساحت مورد نظر، به تشریح اهداف کلان تربیتی، که وظیفه ای بر دوش نظام آموزشی است و جهت تحقق تحول، باید مقصد برنامه های تربیتی و آموزشی قرار گیرد، می پردازد.

- جدول 4: فصل پنجم؛ هدف های کلان (صفحات 24 تا 25)

فصل پنجم	گزاره ها	کلیدواژه ها
هدف های - کلان	تربیت انسانی موحد، مومن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد و... متخلق به اخلاق - اسلامی (ص 24، سند تحول بنیادین) یکی از ویژگی های مورد نظر تربیت انسان در عنوان اول این بخش بوده و عنوان دوم، ارتقای نقش نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی خانواده در رشد و تعالی کشور، بسط اتعالی فرهنگ عمومی و زمینه سازی برای اقتدار و مرجعیت علمی و تکوین تمدن اسلامی ایرانی در راستای تحقق جامعه جهانی عدل مهدوی با تاکید بر تعمیق معرفت و بصیرت دینی و سیاسی، التزام به ارزش های اخلاقی، وفاداری به نظام جمهوری - اسلامی ایران، اعتقاد و التزام عملی به اصل ولایت مطلقه فقیه و مردم سالاری دینی، تحکیم وحدت ملی، تقویت روحیه علمی، رعایت حقوق و مسئولیت های اجتماعی، ارتقای آداب و آئین زندگی متعالی، بهداشتی و زیستی می باشد. (ص 24، سند تحول بنیادین)	متخلق به اخلاق اسلامی تمدن اسلامی ایرانی جامعه عدل مهدوی

8

در ادامه این بخش از فصل ششم، ریشه در نگاه سند به تحول و رویکرد مورد نظر او جهت تحقق آن می باشد. تحول مورد نظر سند، به دست معلم محقق خواهد شد و کیفیت عملکرد او نشانگر کارایی نظام آموزش و پرورش است. و جهت ایجاد تحول در کل نظام آموزشی، و در این راه سند، مسئله ارتقا معلمان در حیطه های مهمی که خود معرفی می کند را مد نظر دارد. بنابراین سند اولین گام تحول را، آماده سازی و تربیت معلمان، به گونه ای که خود مجری تمام عیار سند باشند، می داند. و همچنین در نگاه سند، در مسیر تحقق تربیت مورد نظر، بستر خانواده برای همراهی و همکاری، می تواند مورد تربیت و اصلاح قرار گیرد. تا در پیشبرد اهداف تربیتی به نظام آموزشی کمک کند.

- جدول 5: فصل ششم؛ راهبرد های کلان (صفحات 26 تا 28)

فصل ششم	گزاره ها	کلیدواژه ها
راهبردهای کلان	عنوان یازدهم این بخش راهبردارتقاء معرفت و بصیرت دینی، انقلابی و سیاسی برای رشد و تعالی معنوی و اخلاقی معلمان و دانش آموزان و مشارکت برای ارتقای معنوی خانواده (هدف های کلان 1، 4، 2، 5) (ص 27، سند تحول بنیادین) مدنظر سند می باشد.	تعالی معنوی و اخلاقی

فصل هفتم که متشکل از هدف های عملیاتی و راهکار های مختص آنها است، اهدافی را به پرورش تربیت یافتگانی که دارای اعتقاد و باور به آموزه های اسلام و التزام عملی به آنها و همچنین آراستگی به اخلاق اسلامی و برخورداری از فضیلت های اخلاقی و الهی، باشند، اختصاص داده است. که این اهداف در ساحت محوری تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، جای دارد و جهت تحقق آنها، تاکید بر تدوین و تهیه برنامه ها عملیاتی در جهت ترویج، تقویت مستمر و تحکیم فضائل اخلاقی معلمان، و بازنگری برنامه های درسی، با تکیه بر این ساحت، و ارتقا مستمر شایستگی های آنان در حیطه های مرتبط، به طوری که توانایی و شایستگی اجرای برنامه های تربیتی مورد نظر سند را داشته باشند. همچنین سند تحول در جهت اجرای تربیت اخلاقی در سطح مدرسه، در کنار نقش مهم الگو یعنی معلم، شایستگی اخلاقی و کارآمدی دیگر اعضای کادر مدرسه یعنی مدیر را جهت واگذاری برنامه های تربیتی و اخلاقی سازی ساختار محیط مدرسه می داند.

جدول 6. فصل هفتم؛ هدف های عملیاتی و راهکار ها (صفحات 29 تا 59)

فصل هفتم	گزاره ها	کلیدواژه ها
هدف اول	<p>پرورش تربیت یافتگانی که:</p> <p>دین اسلام را حق دانسته و آن را به عنوان نظام معیار می شناسد و به آن باور دارند و آگاهانه، آزادانه، شجاعانه و فداکارانه برای تکوین و تعالی اخلاقی خود و دستیابی به مرتبه ای از حیات طیبه و استقرار حکومت عدل جهانی مهدوی از آن تبعیت می نمایند و به رعایت احکام و مناسک دین و موازین اخلاقی مقید هستند. (ص 30، سند تحول بنیادین)</p> <p>راهکار 1-2- تدوین برنامه های عملیاتی لازم در راستای ترویج، تقویت مستمر و تحکیم فضائل اخلاقی در محیط های تربیتی با استفاده از تمام ظرفیت های آموزشی و تربیتی با تاکید بر اولویت کرامت و عزت نفس، حیاء و عفت، صداقت، مسئولیت پذیری و نظم در تمام دوره های تحصیلی (ص 32، سند تحول بنیادین)</p>	<p>تعالی اخلاقی محیط های تربیتی</p>
	<p>تعمیق تربیت و آداب اسلامی، تقویت اعتقاد و التزام به ارزش های انقلابی:</p> <p>راهکار 1-2- بازنگری و اصلاح برنامه های درسی مبتنی بر رویکرد فرهنگی تربیتی و تقویت و توسعه جنبه های تربیتی و اخلاقی آن ها به منظور فراهم آوردن زمینه تربیت پذیری دانش آموزان بر اساس فرهنگ اسلامی-ایرانی (ص 33 و 34، سند تحول بنیادین)</p> <p>راهکار 3-2- تقویت شایستگی های اعتقادی، اخلاقی و حرفه ای مدیران و معلمان و تحکیم نقش الگویی آنان و فراهم آوردن ساز و کارهای اجرایی برای مشارکت فعال و موثر ایشان در برنامه های تربیتی و فعالیت پرورشی مدارس و واگذاری مسئولیت های کلان مدرسه به مدیران مدارس (ص 34، سند تحول بنیادین)</p> <p>راهکار 6-2- طبقه بندی و متناسب سازی مقولات و موضوعات تربیتی و اخلاقی با مراحل رشد و ویژگی های دانش آموزان و اهداف و نیازهای نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی و جامعه (ص 35، سند تحول بنیادین)</p>	<p>ارزش های انقلابی شایستگی های اعتقادی شایستگی های عبادی شایستگی های اخلاقی</p>

هدف یازدهم در این بخش اما، بعد دیگری از بستر های سهیم در تربیت اخلاقی را مورد توجه قراره داده و به مسئله تربیت معلمان، یعنی عملکرد دانشگاه فرهنگیان که عهده دار این مهم است، و اهمیت بازنگری بر ساختار تربیت معلمان، جهت تربیت موثر آنان، مطرح می کند.

<p>برنامه درسی تربیت معلم نظام باز آموزی شایستگی های اخلاقی</p>	<p>بازمهندسی سیاست ها و بازتنظیم اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی تربیت معلم با تاکید بر کارورزی و انطباق سطح شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان در سطح ملی و جهانی با مقتضیات الگوی برنامه‌درسی در نظام تعلیم و تربیت و طراحی سیاست‌های مناسب برای ارتقای شیوه‌های جذب، تربیت و نگهداشت معلمان در آموزش و پرورش (ص 46، سند تحول بنیادین):</p> <p>راهکار 3-11- ایجاد ساز و کارهای لازم برای جذب و نگهداشت استعداد های برتر و برخوردار از صلاحیت های دینی، اخلاقی، انقلابی و شخصیتی به رشته‌های تربیت معلم با تاکید بر تقویت انگیزه‌های معنوی و مادی معلمان از قبیل برقراری حقوق و دستمزد در دوران تحصیل، ارتقای سطح آموزشی و تجهیزاتی در مراکز ذیربط، ایجاد نظام بازآموزی مستمر علمی و تسهیل در ادامه تحصیلی با توجه به رتبه بندی معلمان (ص 46 و 47، سند تحول بنیادین)</p> <p>راهکار 4-11- ایجاد نظام ارزیابی صلاحیت معلمان شامل شایستگی‌های اخلاقی، اعتقادی، انقلابی، حرفه‌ای و تخصصی و ارزشیابی متناسب با مبانی و اهداف سند تحول راهبری. (ص 47، سند تحول بنیادین)</p>	<p>هدف یازدهم</p>
---	---	--

10

در این بخش ها سند تحول مسئله تربیت اخلاقی، و نقش اخلاق را در سطوح ریز تر مانند، آموزش های مناسب اخلاقی و دینی به دانش آموزان در رده سنی مختص آنها و متناسب با آن، وارد می کند. و همچنین با هدف نوآوری در نظام تعلیم و تربیت، ایجاد تغییر در ساختار روابط و فرهنگ سازمانی و تربیت جامع در تمام ساحت ها و تعالی اخلاقی و معنوی را مد نظر دارد.

<p>خدمات آموزشی شکوفایی استعداد</p>	<p>تنوع بخشی در ارائه‌ی خدمات آموزشی و فرصت‌های تربیتی متناسب با مصالح جامعه، نیازها و علایق دانش آموزان در راستای شکوفایی استعداد های آن‌ها (3 و 2 و 7):</p> <p>راهکار 3-16- توجه کافی به شرایط روحی دانش آموزان در سنین بلوغ و ارائه مشاوره و آموزش های دینی و اخلاقی متناسب با آن‌ها (ص 51، سند تحول بنیادین)</p>	<p>هدف شانزدهم</p>
<p>نوآوری فرهنگ سازمانی نظام خلاقیت بالندگی معنوی و اخلاقی</p>	<p>تغییر و نوآوری در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی با رویکرد تعالی بخش، پویا و بالنده (1 و 2 و 7 و 1 و 2 و 52، سند تحول بنیادین):</p> <p>راهکار 1-18- مناسب سازی فرهنگ سازمانی بر اساس معیارهای اخلاق اسلامی با تاکید بر تقویت روحیه اخوت و تعاون، خلاقیت و آموزش مستمر (ص 53، سند تحول بنیادین)</p> <p>راهکار 5-18- استقرار نظام خلاقیت و نوآوری در آموزش و پرورش در راستای تربیت جامع و بالندگی معنوی و اخلاقی و حمایت مادی و معنوی از مدیران، مربیان و دانش آموزان خلاق و نوآور و کارآفرین.</p>	<p>هدف- هجدهم</p>

نتیجه گیری

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال 1390، تا به امروز جامع ترین و مهم ترین سند راهبردی کلان در حوزه تعلیم و تربیت رسمی کشور می باشد.

مسئله مهم تربیت اخلاقی که نیاز روز جامعه جهانی و کشور ما می باشد، در سند تحول در کنار تربیت اعتقادی و عبادی، به عنوان ساحت محوری معرفی شده، و در ادامه رویکرد سند جهت اجرا و پیاده سازی، تکیه بر نقش معلم به عنوان الگو بوده و دومین عامل دخیل را محیط اخلاقی که همان مدرسه است می داند. سند تحول همچنین بسترها و عوامل دخیل در تربیت اخلاقی را در سطح خانواده، کتب درسی و رسانه معرفی کرده. و تحقق تربیت اخلاقی را منوط به وجود الگوی کارآمد و تمام عیار، به عنوان راهنمای عملی، که خود برنامه ریز آموزشی و تربیتی نیز هست، می داند. که البته تربیت الگو بر عهده دانشگاه فرهنگیان، به عنوان نهاد آموزشی تخصصی مربوطه می باشد. و با توجه به نگاه ویژه سند به الگو، شرط تحقق تربیت اخلاقی در کنار تربیت اعتقادی و عبادی، به عنوان ساحت اول و محوریت تعلیم و تربیت، تربیت الگو به گونه ای که بتواند از عهده این امر مهم بیاید، است. و همچنین راهبرد سند، چه برای تربیت الگو و چه در خصوص تحقق تربیت اخلاقی در سطح مدرسه، طراحی و تدوین زیر سندهای وام گرفته از این سند، به عنوان دستورالعمل و راهنمای عملی برای دست اندر کاران، ادارات آموزش و پرورش، دانشگاه فرهنگیان، مدیران و معلمان مدارس، می باشد. همچنین سند جهت پیشبرد اهداف در موضوع مورد نظر و دیگر حیطه ها، بهره گیری آموزش و پرورش و دانشگاه فرهنگیان از ظرفیت علمی و تربیتی دیگر دانشگاه ها و حوزه علمیه را پیشنهاد می دهد. در نهایت جایگاه تربیت اخلاقی در سند تحول، در کنار تربیت اعتقادی، عبادی که خود مبانی و پایه تربیت اخلاقی می باشند، به عنوان محوریت تعلیم و تربیت، بر مبانی دین مبین اسلام، قران کریم و سیره معصومین علیه السلام، منطبق است. و گزینش دیدگاه الگو محور نیز وام گرفته از سیره تربیتی معصومین علیه السلام می باشد. که در صورت اجرا و بکارگیری، تحقق اهداف سند تحول نیز حتمی و قطعی خواهد بود.

پیشنهادات

- اختصاص ساعات و محتوای بیشتر، همسو با سند تحول در دانشگاه فرهنگیان به موضوع تربیت اخلاقی
- ارتباط، تعامل و همکاری دانشگاه فرهنگیان با حوزه علمیه و دیگر دانشگاه ها جهت برگزاری دوره های تربیتی و پروژه های علمی در خصوص موضوع مورد نظر
- ایجاد رشته مربی پرورشی و تربیت ویژه در این رشته جهت همکاری با معلمان در خصوص آراستن محیط مدرسه به اخلاق اسلامی و اجرای برنامه ها و فعالیت های تربیتی لازم
- برگزاری دوره های تربیتی توسط حوزه علمیه و دانشگاه فرهنگیان، جهت تربیت اخلاقی معلمان
- تهیه سندهای راهنمای عملکرد معلمان در حوزه ساحت محوری تربیت اعتقادی، عبادی، اخلاق
- آموزش معلمان به گونه ای که خود برنامه نویسی درسی و تربیتی انجام دهند.
- برگزاری کارگاه های تربیت اخلاقی برای خانواده ها توسط مدرسه و آشنایی بیشتر آنان با اخلاق اسلامی
- تولید محتوای تربیتی جذاب و دیدنی با بنمایه اخلاقی برای دانش آموزان در برنامه شاد آموزش و پرورش
- استفاده از ظرفیت رسانه برای شناساندن الگوهای برتر دین مبین اسلام، معصومین علیه السلام و شخصیت و مکارم اخلاقی ایشان

فهرست منابع

- بحرانی، محمود. (1399). کاستی‌های تربیت‌اخلاقی در نظام آموزشی ایران با مرور تجربه کشورهای دیگر، پنجمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران
- حسنی، محمد. (1395). بررسی رویکرد تربیت اخلاقی در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دوره ابتدایی. فصلنامه علمی- پژوهشی تربیت اسلامی، بهار و تابستان، شماره 22.
- داوودی، محمد. (1384). نقش معلم در تربیت اخلاقی و دینی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- سعیدی رضوانی، محمود. (1386). بررسی وضع موجود تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان و ارزیابی آن بر اساس مولفه‌های اصلی آموزش و پرورش، طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. (1390). تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- عقیلی، سید رمضان. (1398). طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه‌درسی آموزش اخلاق در دوره ابتدایی جمهوری اسلامی ایران. رساله دکتری برنامه ریزی درسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- کارور، نجمه؛ خوشبخت، فریبا؛ مزیدی، محمد. (1393). فهم آموزش اخلاق در مدارس ابتدایی شهر شیراز از دیدگاه معلمان پایه اول. پژوهش‌های برنامه درسی. 4(2): 131-162.
- کیان، مریم. (1394). جایگاه تربیت اخلاقی در فرهنگ آموزشی و برنامه‌درسی. کنفرانس بین‌المللی فرهنگ آسیب شناسی روانی و تربیت.
- کتاب تربیت اخلاقی در نظام تربیت رسمی چند کشور جهان. (1391). گروه پژوهش در مبانی برنامه‌ریزی درسی پژوهشگاه برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی.
- وحیدی، زهرا؛ شاه‌جوان، محبوبه. (1394). آسیب‌شناسی و آموزش کاهش معضلات اخلاقی دانش‌آموزان دختر در مدارس. دومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روان‌شناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران. مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، تهران.

Sandeep. K. (2015). **Moral values education**. IOSR Journal of Humanities and social science (IOSR-JHSS), 20(3), 21-26.

Kristjansson, K. (2016). **Aristotelian Character Education**. London and New York: Routledge.

Bryan H, Burstow B. (2018). **Understanding ethics in school based research**. Professional Development in Education;44(1): 107-119.